

Biblioteka
KYKLOS

TIM *press*

Biblioteka

KYKLOS

ENZO TRAVERSO

Nova lica fašizma

Naslov izvornika

Les nouveaux visages du fascisme

© Éditions Textuel, 2017

13 Quai de Conti – 75006 Paris

www.editionstextuel.com

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-8075-39-1

ENZO TRAVERSO

Nova lica fašizma

Razgovor s Régisom Meyranom

S francuskoga preveo i pogovorom popratio

Rade Kalanj

Zagreb, 2018.

Sadržaj

Predgovor	7
Od fašizma do postfašizma?	11
Identitetske politike	47
Antisemitizam i islamofobija	75
Radikalni islamizam ili „islamofašizam“?	
Islamska država u svjetlu povijesti fašizma	99
Zaključak: Politički imaginarij i pojava postfašizma	125
Bilješke	143
Pogovor hrvatskom izdanju (Rade Kalanj)	153

Predgovor

Predgovor

U zapadnim društvima koja stalno proživljavaju ekonomske krize, uspon novih desničarskih ekstremizama u doba postideologije i odbacivanja nedostatnog demokratskog sustava istodobno je zastrašujuć i zabrinjavajuć. No činilo mi se da taj novi tip stranaka, s nepostojanom ideologijom, izmiče analizi i da ništa ne razjašnjavamo ako ih naprosto ocjenjujemo „fašističkim“: kako ih ponovno upisati u povijest i razlikovati ih od fašizama XX. stoljeća?

Brojne publikacije o toj temi nisu mi bile uvjerljive, ostajale su u sinkronoj analizi, ukoliko nisu vjerno slijedile elemente jezika koji proizlaze iz predmeta njihova proučavanja. Tražio sam, dakle, neku analizu s više odmaka. Traversov članak u *Revue du crieur* (svibanj 2015.) ponudio je nove putokaze i predložio sam mu da ih izloži u dugim razgovorima. On je inzistirao na činjenici da je riječ „fašizam“ nasumce mobilizirana da bi označila različite osobe i skupine, od Marine Le Pen do Islamske države. Traverso naprotiv predlaže riječ „postfašizam“ kako bi označio jedan tip pokreta u nastajanju, proizašao iz fašističke matrice, ali različit.

Zagovarajući nacionalizam strukturiran islamofobijom, ti pokreti od sada nastoje biti stranke jednako republikanske kao i druge stranke. Osim toga, Traverso nastavlja svoju analizu nestanka utopija (*Kamo su otišli intelektualci*, Textuel, 2013.) i, nakon pada Berlinskog zida, gubitka vjerodostojnosti revolucionarnih nada, kako bi pokazao po čemu nove ekstremne desnice, kao članovi Islamske države, predstavljaju regresivan odgovor na tu odsutnost horizonta očekivanja. Toliko

je elemenata koji, u razvijenom obliku, omogućuju jasnije razumijevanje našeg burnog razdoblja.

Razgovori su vođeni u dva navrata, što je Traversu omogućilo da upotpuni svoju analizu u svjetlu pobjede Donalda Trumpa na američkim predsjedničkim izborima, posebno o pitanjima odnosa fašizma i populizma.

Régis Meyran

Od
fašizma
do post-
fašizma?

**Od
fašizma
do post-
fašizma?**

Ne može se ne primijetiti obnovu i širinu pokreta krajnje desnice u cijeloj Europi. No kako je okarakterizirati? Ostaje li i danas relevantnim ključ razumijevanja fašizama takvog kakvim ga je definirao povjesničar Ian Kershaw¹ za sve pokrete stvorene u XX. stoljeću (uključujući nacizam i talijanski fašizam)?

Aluzija na klasične europske fašizme između dvaju svjetskih ratova spontano pada na pamet u onoj mjeri u kojoj je fašizam dio naše povijesne svijesti i naše političke imaginacije. No odmah, s tom se aluzijom miješaju brojni elementi sadašnjih okolnosti, prije svega islamski terorizam, o kojem ćemo govoriti kasnije, a koji komentatori ili politički subjekti često kvalificiraju kao „islamski fašizam“, a zatim i činjenica da se ove nove radikalne desnice i same predstavljaju kao štit protiv „islamskog fašizma“. Ipak, riječ „fašizam“, čim se o njoj počne razmišljati, prije će se pokazati kao smetnja negoli kao dio pojašnjenja u diskusiji.

Što se mene tiče, brinući se da u cijelosti ukažem na njena ograničenja, predložio sam pojam *postfašizam*. On nam pomaže da opišemo jedan prijelazni fenomen, koji se mijenja, ali se još nije do kraja iskristalizirao. On, dakle, nema isti status kao i koncept fašizma za koji postoji više definicija, no čija legitimnost nije dovedena u pitanje i čija je upotreba uobičajena. Historiografska debata o fašizmu zacijelo je daleko od završetka, no unatoč tome, danas se jasno zna o čemu se govori. Nasuprot tome, nove radikalne desnice su jedan heterogeni, složeni fenomen. One ne predstavljaju iste značajke svuda u Europi: od

Francuske do Italije, Mađarske, Ukrajine ili Poljske, one imaju zajedničke točke, no i puno razlika.

Vi, dakle, tvrdite da se ove nove krajnje desnice ne mogu smatrati novim fašizmima. Zašto?

Predložio sam pojam postfašizma upravo zato da bi se razlikovali od *neofašizma*. Neofašizam je u nekim zemljama relikv, fenomen koji je zaostao, dok se u drugima radi o pokušaju produžavanja i obnavljanja starog fašizma. To je prvenstveno slučaj s brojnim strankama i pokretima koji su se pojavili u srednjoj Europi tijekom posljednjih dvadeset godina (dobar primjer je recimo Jobbik u Mađarskoj), a koji otvoreno zahtijevaju ideološki kontinuitet u odnosu na povijesni fašizam. Postfašizam je drukčiji: njegova matrica ostaje, u većini slučajeva, klasični fašizam, no on se emancipirao od njega. Međutim, većina tih pokreta ne traži ovu vezu, razlikujući se na taj način jasno od neofašizama. I osim toga, oni više ne predstavljaju vidljiv kontinuitet, na ideološkom planu, u odnosu na klasični fašizam. Pokušamo li ih definirati, nećemo moći samo tako preskočiti ovo iskustvo fašističke matrice bez koje oni ne bi postojali, no također moramo uzeti u obzir njihov razvoj, s obzirom na to da su se preoblikovali i da se danas kreću smjerom čiji ishod nije poznat. Čim se stabiliziraju u nečem novom, s jasno definiranim političkim i ideološkim karakteristikama, možda će trebati stvoriti neku novu definiciju. Ono što karakterizira postfašizam jest jedan poseban povijesni režim – početkom XXI. stoljeća – koji objašnjava svoj oscilirajući, nestabilni, često i

kontradiktorni ideološki sadržaj, unutar kojeg se miješaju kontradiktorne političke filozofije.

Zbog čega tvrdite da su nove radikalne desnice prijelazni fenomen? Zašto se ne bi donekle različito, ovisno o zemlji, iskristalizirale, s nekom novom, doduše oslabljenom ideološkom matricom?

Uzmimo u Francuskoj slučaj Nacionalne fronte, na puno načina simboličan u svjetlu svojih nedavnih uspjeha, a koji se nalazi u središtu interesa europske javnosti. Tu smo suočeni s jednim pokretom koji ima dobro poznatu prošlost. Njegova matrica, prilično jasna u trenutku osnivanja 1971. godine, jest ona francuskog fašizma. Zatim, tijekom narednog desetljeća, ta je stranka bila sposobna ujediniti različite grane francuske krajnje desnice: nacionalističku, fundamentalno katoličku, pužadističku, kolonijalističku s onom koja pokazuje nostalgiju za francuskim Alžirom. Ta je operacija bila moguća jer je povijesna distanca koja je dijeli od Vichyja i kolonijalnih ratova bila relativno mala. Fašistička komponenta bila je ujedinjujući element i pokretač ove stranke još od trenutka njenog osnutka. Njen razvoj počinje tijekom 1990-ih, no 2011. godine, nakon dolaska Marine Le Pen na čelo stranke, Nacionalna fronta pokušava promijeniti izgled: politički diskurs se promijenio, ideološke i političke reference nisu više iste, a pozicioniranje stranke na političkoj sceni doživjelo je također znatnu izmjenu. Ona se otada brine za ugled, nastoji se integrirati u sustav Pete Republike dok predlaže jednu „normalnu“ političku